

В'ячеслав ШИНКАРЕНКО,
кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»,
м. Дніпро

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ»

У статті здійснено аналіз літератури з проблеми патріотичного виховання особистості. На основі методологічних підходів обґрунтовано терміни «патріотизм» та «націоналізм», сформульовано власне їх трактування.

Ключові слова: патріотизм, патріотичне виховання особистості, патріотична свідомість, націоналізм, національне виховання, національна свідомість.

В статті проведено аналіз літератури по проблемі патріотичного виховання особистості. На основі методологічних підходів обґрунтовано терміни «патріотизм» та «націоналізм», сформульовано власне їх трактування.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое воспитание личности, патриотическое сознание, национализм, национальное воспитание, национальное сознание.

The article deals with literature analysis on problem of patriotic education of personality. On basis of methodological approaches it has been substantiated terms «patriotism» and «nationalism», formulated their own interpretation.

Key words: patriotism, patriotic education of the person, patriotic consciousness, nationalism, national education, national consciousness.

Постановка проблеми. Аналіз історичної, філософської, соціологічної та психолого-педагогічної літератури доводить, що проблема патріотичного виховання – одна з найважливіших у життєдіяльності держави й суспільства загалом та окремо взятої особистості зокрема впродовж усієї історії людства. Виникнення та поява патріотизму як складного соціально-психологічного феномена обумовлено виникненням і становленням найдавніших держав, які мали потребу не лише в збереженні власних природних багатств, території, мови, безпеки, традицій, а й у формуванні прихильності до рідної землі.

Із моменту виникнення держав і до сьогодні патріотизм відіграє важливу функцію об'єднуючої й цементуючої сили не лише національних, а й багатонаціональних об'єднань. У різні періоди історії патріотизм був щитом у боротьбі за незалежність народів, головним гаслом у руках політиків, могутньою силою, здатною запобігти вимиранню етносу. Цим пояснюється і незмінний інтерес науковців, політиків, пересічних громадян до означеної проблеми.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Філософські основи виховного процесу відповідно до нової парадигми освіти і виховання стали основою наукових досліджень таких учених, як М. Антоненко, А. Бойко, Л. Вовк, М. Євтух, П. Кононенко, В. Москалець, М. Стельмахович, М. Ярмаченко та ін.

Питання сутності патріотичного виховання розглядають як вітчизняні (А. Бичко, І. Надольний, Л. Сохань), так і зарубіжні (І. Кант, К. Роджерс, Е. Фромм та ін.) науковці. Із філософсько-антропологічного погляду підходять до висвітлення проблеми національно-патріотичного та демократичного виховання В. Андрущенко, І. Бех, В. Коваль, В. Кульчицький та ін.

Зауважимо, що наявність значної кількості наукових досліджень, присвячених патріотичному вихованню, спричиняє ілюзію того, що означений соціально-психологічний феномен не лише ґрунтовно вивчений, а й постає як щось очевидне. Однак, якщо звернутися до різних визначень цього простого терміна, розуміємо, що це «відоме» й «узвичасне» на перший погляд поняття містить значну кількість різних смислових нюансів та тлумачень, а отже, на нашу думку, є багатограним і складним явищем.

Мета статті – на основі літературних джерел та методологічних підходів обґрунтувати термін «патріотичне виховання»; здійснити спробу власного трактування цього феномена.

Виклад основного матеріалу. За логікою нашого дослідження важливим є аналіз методологічних підходів, які дозволяють визначити орієнтири даного дослідження, розглянути основні поняття, тісно пов'язані з таким феноменом, як патріотичне виховання старшокласників.

Зважаючи на вищевикладене, основними методологічними підходами до розгляду сутності патріотичного виховання старшокласників вважаємо: гносеологічний, аксіологічний, герменевтичний, системний, антропологічний, культурологічний, етнопедогогічний, діалогічний, диференційований, діяльнісний та технологічний.

На основі означених методологічних підходів нами були визначені ключові поняття, зокрема «патріотизм» та «націоналізм», що стосуються проблематики нашого дослідження. Розглянемо їх докладніше.

Патріотизм. Упродовж різних періодів історії дефініція «патріотизм» відповідно мала різне наповнення, тобто в різні епохи її розуміли по-різному. Так, у Радянському Союзі до визначення цього терміна підходили досить неоднозначно,

зокрема в країнах соціалістичного табору, що входили до складу СРСР, не лише пропагувалася ідея «однорічного інтернаціоналізму», національного нігілізму, космополітизму, а й придушувалася національна гордість. Крім того, досить поверхово тлумачилися й питання про взаємозв'язки патріотизму та інтернаціоналізму, зокрема ці поняття розглядалися абстрактно й поза реальним розвитком економіки та культури республік й інших національно-державних утворень.

Сьогодні до трактування терміна «патріотизм» підходять зовсім по-іншому: він звільнився від ідеологічного, комуністичного та партійно-класового принципу, відображаючи нові віяння часу та реальні тенденції. Таким чином, можемо стверджувати, що відбулося переосмислення його теоретичних основ, а як наслідок – це поняття в оновленому вигляді може стати запорукою подолання негативних явищ у суспільстві, які, на жаль, сьогодні на часі.

Таким чином, сучасна філософія під феноменом «патріотизм» розуміє явище, морально-політичний принцип, зміст якого має у своїй основі любов до Вітчизни, гордість за її сучасне й минуле, відданість інтересам рідної країни, прагнення до її захисту [4, с. 76].

У психолого-педагогічній літературі до терміна «патріотизм» також підходять по-різному. Так, у Педагогічному словнику С. Гончаренка поняття «патріотизм» трактується як «любов до Батьківщини, свого народу», а «радянський патріотизм» – як «почуття любові радянських людей до соціалістичної Батьківщини, що нерозривно пов'язане із будь-якими проявами буржуазного націоналізму, шовінізму і космополітизму» [1, с. 165].

Автори більшості наукових робіт і публіцистичних статей одноставні, визначаючи, що патріотизм – це «любов до Батьківщини та діяльність на її користь». Такі їх погляди збігаються із визначенням одного із найавторитетніших і найуспішніших видань – французького словника-енциклопедії «Петі Ларусс»: «Патріотизм – це любов до вітчизни, тобто країни, міста, місця, де народився, спільноти індивідів, які мешкають на одній землі, єдині у своїх культурних прив'язаностях і прагненнях захищати свої цінності» [1, с. 5].

Деякі науковці пропонують трактувати патріотизм як сукупність почуттів, принципів та якостей. Наприклад, Л. Міщенко зауважує, що моральні якості особистості, які визначають її спрямованість, поділяються на три групи, тобто ставлення людини до самої себе та до тих, хто її оточує; до суспільства; до різних видів діяльності та матеріальних цінностей. Зважаючи на це, дослідниця пропонує розглядати патріотизм як складну, багатогранну інтегральну якість особистості, що охоплює всі три групи вищезначених моральних якостей та виявляється у ставленні особистості до суспільства, людей, праці та інших видів діяльності [3, с. 3].

М. Тимчик у своєму дисертаційному дослідженні також робить спробу розкрити зміст даного поняття і стверджує що, «патріотизм – це любов до своєї Вітчизни; до рідних місць («землі батьків»), до рідної мови, до культури та традицій, до продуктів праці свого народу, до прогресивного суспільного і державного устрою» [6, с. 103].

Таким чином, можемо стверджувати, що означений феномен передбачає наявність кількох складових, а саме:

- *соціально-педагогічної*, яка трактує патріотизм як соціально-моральну цінність;

- *психолого-педагогічної*, яка розглядає цей термін як морально складну якість;

- *філософської*, яка передбачає наявність «природних» основ, що відображають варіативну й інваріативну характеристики даного явища.

Націоналізм. Можемо констатувати, що означена категорія на сьогодні є невід'ємною складовою суспільно-політичного життя в Україні та передбачає націоналістичний фактор, що має ефективні важелі впливу на розбудовчі процеси в державі.

Сучасні підходи до визначення націоналізму значно відрізняються від тих, що були популярними в недалекому минулому. Причому різні автори вкладають у поняття націоналізму як позитивні, так і негативні риси. Зокрема, деякі словники як синоніми до поняття «націоналізм» пропонують прямо протилежні поняття, наприклад, патріотизм – це шовінізм тощо. Дослідники націоналізму в різних наукових галузях (філософія, політологія, соціологія, конфліктологія, юриспруденція тощо) підходять до його визначення з позиції категорійно-понятійного апарату цих галузей.

Розглядаючи сутність націоналізму і суперечливість визначення цього терміна, вчені насамперед вказують на те, що «націоналізм як певна ідея і спосіб конструювання соціальної реальності, в якій ми існуємо, може мати різні теоретичні та ідеологічні формулювання» [2, с. 24]. О. Швидяк, зокрема, дає таке визначення дефініції «націоналізм» – це ідеологія, психологія, соціальна практика, світогляд і політика підлеглості одних націй іншим, проповідь національної винятковості й переваги, розпалювання національної ворожнечі, недовіри і конфліктів» [7, с. 43].

Проаналізувавши та розглянувши декілька підходів до поняття націоналізму, можемо сформулювати його загальне визначення, як-от: «Націоналізм – це політика держав, союзів, патрій, груп та організацій, які для досягнення своїх цілей використовують як патріотичні, так і національні почуття».

Отже, порівнюючи поняття «патріотизм» та «націоналізм», нами було з'ясовано, що між ними є суттєва різниця, а саме: націоналізм – це політичне спрямування, а патріотизм – емоційний стан.

Висновки. На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, втрати державної незалежності та потрапляння до сфери впливу іншої держави, виникає гостра необхідність переосмислення того, що вже зроблено, а також упродовження нових системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді задля формування особистості нового українця, який діє на основі національних та європейських цінностей.

На підставі визначених методологічних підходів, різнобічного аналізу сутності патріотизму й патріотичного виховання та зважаючи на відсутність єдиного підходу до проблеми патріотичного виховання на основі аналізу наукової літератури маємо потребу уточнити сутність даного поняття. Таким чином, «патріотичне виховання» – це систематична та цілеспрямована діяльність щодо формування високої патріотичної свідомості, готовності до виконання конституційного та громадянського обов'язку із захисту інтересів Батьківщини, яка виступає як стійка та найважливіша характеристика людини, що виражається в її нормах поведінки, моральних ідеалах та світогляді.

Без пробудження таких моральних цінностей, як патріотизм, обов'язок, совість, почуття власної гідності, працелюбність не варто розраховувати на швидке покращення ситуації в країні.

Подальші наші дослідження плануємо спрямувати на дослідження проблеми формування патріотизму старшокласників в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ : Либідь 1997. – 366 с.
2. Москалець В. П. Почуття етнічної ідентичності особистості як фактор державотворення та розвитку громадянського суспільства / В. П. Москалець // Вісник: соціологія, психологія, педагогіка. – 2002. – № 12. – С. 34.
3. Міщенко Н. Який же проросте патріотизм? / Н. Міщенко // Рідна школа. – 2004. – № 1. – С. 1–8.

4. Патріотизм: філософський словник / за ред. В. І Шинкарука. – Вид. 2-ге, перероб. і допов. – К., 1986. – 358 с.

5. Русова С. Націоналізація школи / С. Русова // Вибрані педагогічні твори. – К. : Освіта, 1996. – 410 с.

6. Тимчик М. В. Патріотичне виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Тимчик Микола Валерійович. – К. : НАПН України, Ін-т проблеми виховання, 2012. – 222 с.

7. Швидяк О. М. Політологія. Практикум : навч.-метод. посібник / О. М. Швидяк. – К. : ІЗМН, 1997. – 164 с.

Дата надходження до редакції: 16.10.2018 р.

УДК 378.147:796

Мирослава ЯКИМЧУК,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри правових природоохоронних дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне

Наталія СТЕПАНЮК,

студентка магістратури Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕТИКИ ЯК ФЕНОМЕНУ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧА МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ

У статті проаналізовано педагогічну етику як феномен професійної культури викладача медичного коледжу. Визначено рівні, на яких здійснюється формування етичної культури викладача, виокремлено її компоненти. Уточнено поняття «професійні норми моральності», розглянуто основні види професійної етики. Проаналізовано компоненти педагогічної етики.

Ключові слова: педагогічна етика, етична культура, професійні норми моральності, лікарська етика, професійна культура викладача медичного коледжу, стиль педагогічного спілкування.

В статье проанализирована педагогическая этика как феномен профессиональной культуры преподавателя медицинского колледжа. Определены уровни, на которых осуществляется формирование нравственной культуры преподавателя, выделены ее компоненты. Уточнено понятие «профессиональные нормы нравственности», выделены основные виды профессиональной этики. Проанализированы компоненты педагогической этики.

Ключевые слова: педагогическая этика, этическая культура, профессиональные нормы нравственности, врачебная этика, профессиональная культура преподавателя медицинского колледжа, стиль педагогического общения.

The article analyzes pedagogical ethics as a phenomenon of professional culture of the teacher of medical college. The levels on which the formation of the moral culture of the teacher is carried out are determined, its components are highlighted. The definition of the concept «professional norms of morality» is specified, the main types of professional ethics are defined. The components of pedagogical ethics are selected and analyzed.

Key words: pedagogical ethics, ethical culture, professional norms of morality, medical ethics, professional culture of the teacher of medical college, style of pedagogical communication.